

7. Рясина А. С. Оценочные категории: общетеоретический и нравственно-правовой аспекты: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Саратов, 2013. 30 с.
8. Веренкіотова О. В. Оціночні поняття у правових актах: теорія та практика реалізації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2013. 192 с.
9. Опалев Р. О. Оценочные понятия в арбитражном и гражданском процессуальном праве. Москва, 2008. 248 с.
10. Богданович С. П. О функциях оценочных понятий в вещном и обязательственном праве. *Власть закона*. 2013. № 2 (14). С. 129–42.
11. Черноус С. М. Оціночні поняття у трудовому праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків., 2008. 212 с.
12. Тітко І. А. Оцінні поняття у кримінально-процесуальному праві України: монографія. Х. : Право, 2010. 216 с.

REFERENCES:

1. Zakony vavilonskogo tsarya Khammurapi [*The laws of the Babylonian king Hammurabi*]. Retrieved from <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/hammurap.htm> [in Ukrainian].
2. Ageyeva, G. (2014). Otsenochnyye ponyatiya protsesual'nogo prava [Valuation concepts of procedural law](*Candidate's thesis*). Samara [in Russian].
3. Turckin-Kukarina, I. (2011). Tsyvil'no-protsesual'ni otsinochni ponyattya prava yak oznaka liberalizatsiyi tsyvil'noho sudochynstva. *Yurydychna nauka – Legal Science*, 7, 47-51 [in Ukrainian].
4. Levina, D. (2007). Teoreticheskiye problemy tolkovaniya i primeneniya otsenochnykh ponyatiy [Theoretical problems of interpretation and application of valuation concepts] (*Extended abstract of Candidate's thesis*). Nizhny Novgorod [in Russian].
5. Kolomojets, T., & Bilenko, V. (2010). Otsinochni ponyattya v administratyvno-deliktnomu pravi Ukrayiny: deyaki aspekty yikh funktsional'noho pryznachennya. *Visnyk Zaporiz'koho natsional'noho universytetu – Bulletin of Zaporizhzhya National University*, 4, 80-84 [in Ukrainian].
6. Turckin-Kukarina, I. (2011). Kharakterystyka zmistu, obsyahu, formy ta funktsiy tsyvil'no-protsesual'nykh otsinochnykh ponyat'. *Yurydychna nauka – Legal Science*, 2, 73-79 [in Ukrainian].
7. Ryasina, A. (2013). Otsenochnyye kategorii: obshcheteoreticheskiy i нравstvenno-pravovoy aspekty [Evaluation categories: general theoretical and moral aspects] (*Extended abstract of Candidate's thesis*). Saratov [in Russian].
8. Verenkiotova, O. (2013). Otsinochni ponyattya u pravovykh aktakh: teoriya ta praktyka realizatsiyi [Estimated understanding of legal acts: theory and practice] (*Candidate's thesis*). Kyiv [in Ukrainian].
9. Opalev, R. (2008). Otsenochnyye ponyatiya v arbitrazhnom i grazhdanskom protsessual'nom prave. Moscow [in Russian].
10. Bogdanovich, S. (2013). O funktsiyakh otsenochnykh ponyatiy v veshchnom i obyazatel'stvennom prave. *Vlast' zakona – Rule of law*, 2(14), 129-142 [in Russian].
11. Chernous, S. (2008). Otsinochni ponyattya u trudovomu pravi Ukrayiny [Estimated understanding of the labor law of Ukraine] (*Candidate's thesis*). Kharkiv [in Ukrainian].
12. Titko, I. (2010). Otsinni ponyattya u kryminal'no-protsesual'nomu pravi Ukrayiny. Kharkiv: Law [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 19.09.2019

УДК 340.12

DOI <https://doi.org/10.36550/2522-9230.2019.7.3>

Супрун Володимир Миколайович,

кандидат юридичних наук

e-mail: suprunvm17@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-5290-3493>

КОРУПЦІЙНА ТЕОРІЯ ПОХОДЖЕННЯ ДЕРЖАВИ

Стаття присвячена аналізу загального розуміння теорій походження держави. Актуальність чіткого розуміння витоків державно організованого суспільства не втрачає свій сенс вже протягом двох з половиною тисяч років. За період наукового пошуку закономірностей виникнення держави та права напрацьовано значну кількість різноманітних теорій та підходів. Для з'ясування сутності запропонованої нами концепції у рамках статті зроблено акценти на двох блоках. По-перше це сам аналіз існуючих теорій походження держави через системні фактори впливу; по-друге, вияв спектру нормативних визначень сучасної України іншої складової – поняття «корупція». Відповідний аналіз означених питань дав змогу порівняти їх у постійній взаємодії. З'ясовано, що національне законодавство містить широкий спектр визначень базового поняття, що у свою чергу свідчить про перспективи його наукового дослідження. В умовах

Випуск 7. 2019

кардинальних суспільно-політичних змін, які відбуваються у сучасному світі, здійснено перший крок у пошуку альтернативного підходу до розуміння корупційних передумов та чинників становлення держави. Для отримання нестандартних результатів застосовано міжпредметний зв'язок з такими науками як філософія, логіка, біологія та вірусологія. Базуючись на розумінні держави, як інституції, що динамічно розвивається, використано онтологію еволюції систем, з характерними для них факторами.

Спроектовано результати висновків різних наук у сфері державно-правової еволюції. У ході експерименту обґрунтовано, що корупція (неправомірна вигода) могла і продовжує виступати потужним чинником еволюції держави та її форм. Поява двох таких інституцій, як держава та гроші, стали потужним середовищем розвитку корупційної складової. Широке застосування методів логіки дало змогу виокремити корупційну складову з числа чинників становлення держави у загальному вимірі, та дійти висновку про виключність, й певною мірою унікальність її впливу на суспільні та державні процеси.

На нашу думку, є всі підстави говорити про розширення знань щодо теорії походження держави через таку складову, як «корупція» (неправомірна вигода), тобто корупційну теорію походження держави.

Ключові слова: корупція, теорія, концепція, теорія походження держави, суспільство, посадова особа.

Suprun V. THE CORRUPTION THEORY OF ORIGIN OF THE STATE

The article is devoted to the analysis of the general understanding of the theories of origin of the state. The urgency of a clear understanding of the origins of a state-organized society has not lost its meaning for two and a half thousand years. During the period of scientific search for patterns of state and law emergence, a considerable number of different theories and approaches have been developed. In order to find out the essence of our concept, the article focuses on two blocks. The first is the analysis of existing theories of state origin through systemic factors of influence; second, the identification of the spectrum of normative definitions of modern Ukraine is another component - the concept of "corruption". A proper analysis of these issues made it possible to compare them in continuous interaction. National legislation has been found to contain a wide range of definitions of the basic concept, which in turn testifies to the prospects of its scientific research. In the face of dramatic socio-political changes taking place in the modern world, the first step is made in finding an alternative approach to understanding the corruption preconditions and factors of state formation. For non-standard results, a cross-curricular connection with sciences such as philosophy, logic, biology and virology has been applied. Based on the understanding of the state as a dynamically developing institution, we used the ontology of the evolution of systems, with their characteristic factors.

The results of the conclusions of various sciences in the field of legal evolution have been designed. In the course of the experiment it was substantiated that corruption (undue gain) could and continues to be a powerful factor in the evolution of the state and its forms. The emergence of two institutions, such as the state and money, has become a powerful environment for the development of the corruption component. The widespread use of logic methods made it possible to distinguish the corruption component from among the factors of state formation in the overall dimension, and to conclude that it is exclusive and, to a certain extent, unique in its influence on social and state processes.

In our opinion, there is every reason to speak about the extension of knowledge about the theory of state origin through such component as "corruption" (illegal gain), ie the corrupt theory of state origin.

Key words: corruption, theory, concept, theory of state origin, society, official.

Постановка проблеми. Серед одних із найбільш актуальних проблем правознавства з періоду Стародавнього світу постає питання походження держави та причин її виникнення.

Із числа науковців, мислителів, які розробляли проблему походження держави можна наводити надзвичайно великий перелік, починаючи від Конфуція та Аристотеля і завершуючи сучасними науковцями, особливо у галузі теорії держави та права. Це зайвий раз підкреслює актуальність обраної проблематики. А от питання чинників, які впливали на формування держави (Бог, економічні, космічні, насильство тощо), різними науковцями та науковими школами призвело до появи численних теорій походження держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій Проблематика корупції є предметом аналізу науковців у різних галузях знань. Досить складно провести в рамках цієї статті аналіз усього спектру наукових підходів до розуміння явища «корупція». Серед класиків державно-правової думки, що давали тлумачення поняттю: Конфуцій, Аристотель, Т.Гоббс, Дж.Локк, Ж.-Ж. Руссо. Із числа вітчизняних науковців виокремлюємо: В.Д.Гвоздецький, М.І.Мельник, Є.В.Невмержицький тощо. Окреме значення для розуміння поняття «корупція», мали нормативні його тлумачення у національному та міжнародному праві.

Мета статті – розширення теорій походження держави через таку складову як «корупція» (неправомірна вигода).

Виклад основного матеріалу дослідження. Науковою думкою останніх двох з половиною тисяч років згенеровано понад 15 різноманітних теорій походження держави. Із цього загалу сучасні науковці виокремлюють найбільш значимі – «класичні», до яких відносять: патріархальну, теологічну, суспільного договору, марксистську, теорію насильства тощо.

Із числа більш неординарних теорій походження держави можемо виокремити космічну, спортивну тощо.

Кожна із цих теорій мала на меті пояснити становлення держави як інституції, виходячи із певних критеріїв, які домінували у суспільній свідомості в той чи інший історичний період.

Хоч питання теорій походження держави піднімалося неодноразово – вважаємо за необхідне надати коротку характеристику обраного напрямку.

По-перше, «теорія походження держави» – це сукупність ідей поглядів, які аналізують причини походження держави, беручи за основу той або інший фактор.

По-друге, спектр окремих теорій походження держави досить значний, проте це не визначає її як

стали та позбавлену динамізму систему.

Що ж у різних теоріях визначалося як базовий критерій для становлення інституту держави? Більшість теорій передусім пояснюють становлення «первинних держав», тобто таких які виникали на основі розпаду родоплемінного устрою суспільства і формувалися у цілісну інституцію з притаманними їй ознаками (територія, населення, апарат управління та примусу і т.д.) через систему домінуючих чинників: патріархальна влада батька (глави держави), божественне втручання, підкорення однієї частини суспільства іншою, суспільний договір, формування майнової нерівності, економічний вресіт-ресіт.

Загальнонаукове розуміння наступне: «Корупція (лат. *corruptio* – псування, розбещування, підкуп), суспільне явище, що полягає у використанні державними посадовими особами, політичними і громадськими діячами своїх службових прав з метою особистого збагачення на шкоду державі й суспільству» [1, с. 78].

Корупція як чинник є явище або сукупність явищ, які породжують відповідні правопорушення та сприяють їх поширенню.

Розмаїття трактовок цього поняття навіть у національному сучасному законодавстві (чинному та такому, що втратило чинність) вражає. На веб-сайті Верховної Ради України відображено вісім підходів до розуміння цього поняття:

1) Концепція боротьби з корупцією на 1998-2005 роки використовує наступне тлумачення: «Корупція становить сукупність різних за характером та ступенем суспільної небезпеки, але єдиних за своєю суттю корупційних діянь, інших правопорушень (кримінальних, адміністративних, цивільно-правових, дисциплінарних), а також порушень етики поведінки посадових осіб, пов'язаних із вчиненням цих діянь» [2].

Корупція має історичні витоки та соціальні передумови. Чиновництво завжди супроводжувала ознака корупційності. У країнах, що стали на шлях демократії, процеси утвердження особистих прав і свобод та запровадження демократичних засад забезпечували системі державного управління поступову відкритість. Між тим жодна із соціально-політичних і економічних систем не має повного імунітету до корупції - змінюються лише її обсяги і прояви, а також її можливості, що визначається ставленням до неї держави і суспільства [2].

2) Під корупцією у Законі «Про боротьбу з корупцією» від 05.10.1995 № 356/95-ВР, який втратив чинність, розуміється діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямована на протиправне використання наданих їм повноважень для одержання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг [3].

3) Конвенцією Ради Європи від 04.11.1999 було визначено – прямі чи опосередковані вимоги, пропонування, дачу або одержання хабара чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання, які порушують належне виконання будь-якого обов'язку особою, що отримує хабара, неправомірну вигоду чи можливість мати таку вигоду, або поведінку такої особи [4].

4) Європейський банк реконструкції та розвитку ще раніше ніж у попередній Конвенції взяв за основу наступне визначення: «Коррупция означает предложение, вручение, получение или домогательство какой-либо вещи, имеющей ценность, для оказания влияния на действия должностного лица или угроза причинения вреда его жизни или здоровью, его имуществу или репутации в связи с процессом закупок товаров и услуг или при исполнении договоров с целью получения или сохранения заказа или получения иного неправомерного преимущества при ведении хозяйственной деятельности» [5].

5) Модельний закон СНД «Основи законодавства про антикорупційну політику» в принципі використовує той же перелік діянь та суб'єктів, що й міжнародні норми, у подальшому було додано до суб'єктів отримання неправомірної вигоди близьких, що порушує інтереси суспільства та держави [6].

Позитивним аспектом Модельного закону є класифікація показників корупційної ураженості:

- абсолютні та відносні;

- за обсягом, інтенсивністю, структурою, динамікою та територіальним розподілом корупційних правопорушень.

6) Законами України від 2009 та 2011 року редакції визначено, що використання особою наданих їй службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди такій особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей [7].

У більшості визначень використовується базові поняття «посадова особа», «особа, наділена повноваженнями» і пов'язана з обіцянкою, пропозицією, врученням, отриманням або вимогою неправомірної вигоди.

Окремі визначення передусім вказують на порушення інтересів держави та суспільства такими діями. На нашу думку, це об'єктивно, оскільки визначені суб'єкти є складними системами, а всі системи спрямовані на самоохорону та захист.

Корупція, будучи складовою держави та суспільства, як взаємодіючих систем виступала фактором, який прямо чи опосередковано впливав на всю систему.

Таким чином, інститут держави і корупційна складова постійно співіснували та здійснювали

взаємний вплив. Обсяг, інтенсивність, структура, динаміка та територіальний розподіл корупційних правопорушень надає нам інформацію про ступінь корупційності суспільства та держави. Це в свою чергу дає відповідь на питання щодо обсягу взаємодії зазначених систем.

Можна провести певні паралелі з дослідженнями науковців у галузі вірусології, де неклітинні форми живих організмів, які розмножуються тільки в живих клітинах, використовують їхній ферментативний апарат і перемикають клітину на синтез зрілих вірусних часток називають – вірусом. При цьому констатується абсолютне поширення. Процес вірусного інфікування в масштабах однієї клітини розбивають на декілька етапів: приєднання до клітини, проникнення в клітину, роздгання, перепрограмування.

Досить показовим є етап перепрограмування – при зараженні вірусом в клітині активуються спеціальні механізми противірусного захисту, від здатності вірусу долати системи противірусного захисту безпосередньо залежить його виживання, окрім придушення противірусного захисту, віруси прагнуть створити у клітині максимально сприятливі умови для свого розвитку [8].

Дуже багато, на нашу думку, є спільних за характером процесів у взаємодії «вірус-організм» та «корупція-держава», «корупція-суспільство». Єдине питання полягає в тому, чи є вірус причиною еволюції організму.

Висновки отримані завдяки досягненням екології, біогеографії [9] можемо використати для проведення аналогії у взаємодії корупції з державою та суспільством:

1) На кожному рівні організації живого є свої чинники еволюції. Теза, що не потребує додаткового обґрунтування і для права.

2) Усі екологічні чинники, якщо вони діють з постійною інтенсивністю або остання періодично змінюється, є водночас чинниками еволюції. на межах геологічних періодів та епох відбуваються різкі зміни видового складу біосфери.

А ось цей принцип досить вдалим є і для історико-політичних процесів у суспільстві. Принаймні зміна історичних епох є одним із найяскравіших прикладів. Виходить, що корупція поряд з економічним та іншими чинниками впливала на всіх етапах розвитку державно організованого суспільства на еволюцію держави. Як зазначає Іван Розпутенко у статті «Корупція як системна проблема», розміщеній на веб-сайті MATRIX, корупції у відносинах: підприємець-підприємець, як правило, не існує. Тут система хабарів не діє, а діють нормативно-правові механізми (угоди, контракти тощо). Корупція виникає там, де існує висока дозвільна система, розширена система адміністративних «послуг», де виникають правовідносини між державою і приватним сектором [10]. При цьому автор наголошує: основне підґрунтя корупції полягає насамперед в економіці, а Україна перетворилась на арену торгів за привілеї і програми перерозподілу між кланами і соціальними групами населення. Проникають у господарську і фінансову діяльність підприємств, з метою створення різного роду комерційних структур, за безпосередньою участю або сприяння державних чиновників. При цьому ведуть відкриту боротьбу за розподіл сфер впливу.

3) Стосовно популяції як одиниці еволюції розрізняють внутрішньовидові та міжвидові еволюційні чинники.

Для держави та права – як за приклад можемо розглядати як внутрішньодержавний та міжнародний чинники.

4) Темпи еволюції та час існування даного виду не залежать від частоти зміни поколінь.

5) Усі живі системи можуть існувати лише у стабільних умовах доти, доки ступінь зміни цих умов не перевищить їхню здатність до підтримання гомеостазу (еволюційна гіпотеза перерваної рівноваги). В цьому випадку і держава може зазнати «загибелі».

Таким чином, корупція, як елемент системи держави та суспільства існувала протягом всієї історії і виступала чинником їх еволюції, діяла з постійною або змінюваною інтенсивністю наряду з економічним та іншими чинниками, впливала на всіх етапах розвитку державно організованого суспільства на еволюцію держави, формувалася на національному та міжнародному рівнях, при досягненні максимального рівня, могла призвести до занепаду держави.

З опрацьованих джерел так і не зрозумілі обсяги корупції у сучасному світі. Навіть якщо взяти середній показник між державами з мінімальним ступенем корупції – Португалія, Норвегія та інші країни, які перебувають у стані тотальної корупції, можемо спрогнозувати середній відсоток на рівні 30% від усього загалу посадових осіб наділених державно-владними функціями та повноваженнями.

Отже, можемо констатувати, що корупція виступала одним із чинників зміни не просто влади в країні, а й трансформації форми держави:

1) **Форма державного (політичного) режиму** – максимальний рівень характерний для антидемократичних держав, мінімальний рівень – для держав із розвиненим громадянським суспільством та високим ступенем демократизму. Що по-суті, вказує на прямо пропорційний зв'язок між формою державного режиму та рівнем корупції.

2) **Форма правління.** Еволюція форм правління від ранніх монархій до широкого спектру республіки теж чітко прослідковується через категорію «корупція». Сама по собі зміна форм правління – є прагнення певної частини суспільства прийти до влади, забезпечивши собі панівне становище у суспільстві, а у подальшому отримати неправомірну вигоду. Як правило зміни форм правління, а тим більше урядів відбувалися не легітимним шляхом із використанням історичних суспільно-політичних передумов.

Висновки. І як об'єкт дослідження, і як реальна сфера адміністративно-правового регулювання державна антикорупційна політика має всі ознаки системного явища, з притаманними йому принципами, чітко визначеними метою та завданнями, механізмами її здійснення. Для системних явищ характерна подільність на елементи, їх ієрархічність (або структурованість), взаємопов'язаність та взаємодія елементів. Окрім цього, зазначаємо, що не тільки концепції праворозуміння визначають характер правового регулювання, а й моделі антикорупційної політики, які були напрацьовані практикою протягом п'яти тисяч років. Тобто, можемо констатувати, що система антикорупційних інституцій хронологічно є однією із найдавніших та найбільш стійких у державному апараті.

Як не парадоксально це звучить, але можемо припустити, що саме можливість отримати незаконну вигоду, і бажання такий стан речей зберегти – стимулювало перетворення із суспільства родоплемінного у суспільство державно організоване, при якому можна було б узаконити свою владу, шляхом закріплення у нормах права.

Виходячи із зазначеного нами, корупція, як явище стало каталізатором або навіть чинником формування певної моделі управління суспільством, в основному через створення держави, та легітимізація такої моделі. Через моделі антикорупційної політики та характер боротьби із корупцією можна простежити особливості становлення держави та її форму. А боротьба за владу, зміна форм правління та форм державного режиму – це протистояння різних корупційних моделей, що класифікуються за суб'єктивним складом, ставленням суспільства до корупції, характером її прояву та правового регулювання антикорупційної політики, географічним та іншими критеріями.

Як варіант можемо запропонувати поняття «корупційна теорія походження держави», що за основний критерій має прагнення особи, наділеної соціальною владою у родоплемінному суспільстві (а тому теоретично вразливою до корупційних ризиків), закріпити через формування правових норм (легітимізувати) закріпити такий стан, а в ідеалі зробити таку владу спадковою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. ВЕЛИКА УКРАЇНСЬКА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ. ТЕМАТИЧНИЙ РЕЄСТР ГАСЕЛ з напрямку «Юридичні науки» / Укладачі: Бабка В. Л., Шумило М. М.; за ред. д. і. н., проф. Киридон А. М. К: Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2017. 152 с.

2. Про Концепцію боротьби з корупцією на 1998-2005 роки: Указ Президента України від 24.04.1998 № 367/98 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/367/98/ed19980424/find?text=%CA%EE%F0%F3%EF%F6%B3%FF>. (дата звернення: 10.10.2019).

3. Про боротьбу з корупцією: Закон України від 05.10.1995 № 356/95-ВР <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/356/95-%D0%B2%D1%80/ed20110101/find?text=%EA%EE%F0%F3%EF%F6%B3%BA%FE>. (дата звернення: 10.10.2019).

4. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією: Конвенція Ради Європи від 04.11.1999 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102/ed20050316/find?text=%CA%EE%F0%F3%EF%F6%B3%FF. (дата звернення: 10.10.2019).

5. Стандартні положення та умови Європейського банку реконструкції та розвитку: Положення ЄБРР від 01.02.1999 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/985_001/ed19990201/find?text=%CA%EE%F0%F0%F3%EF%F6%E8%FF. (дата звернення: 10.10.2019).

6. Модельний закон «Основи законодавства про антикорупційну політику»: Закон СНД від 15.11.2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_944/ed20031115/find?text=%CA%EE%F0%F0%F3%EF%F6%E8%FF. (дата звернення: 10.10.2019).

7. Про засади запобігання та протидії корупції: Закон України від 11.06.2009 № 1506-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1506-17/ed20110105/find?text=%CA%EE%F0%F3%EF%F6%B3%FF>; Про запобігання корупції :Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/ed20141014#n12>. (дата звернення: 10.10.2019).

8. Вірус. Стаття з Вікіпедії. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D1%96%D1%80%D1%83%D1%81>. (дата звернення: 10.10.2019).

9. Соболев В.І. Біологія. Довідник+тести. Кам'янець-Подільський, «Абетка». 2017. 796 с.

10. Розпутенко І. Корупція як системна проблема. URL: <https://matrix-info.com/2017/04/23/koruptsiya-yak-systemna-problema/> (дата звернення: 10.10.2019).

REFERENCES:

1. Babka, V., & Shumilo, M. (Comps.). (2017). VELYKA UKRAYINS'KA ENTSYKLOPEDIYA. TEMATYCHNYY REYESTR HASEL z napryamu «Yurydychni nauky». Kyiv: State Scientific Institution "Encyclopedic Publishing House" [in Ukrainian].

2. Pro Kontseptsiyu borot'by z koruptsiyeyu na 1998-2005 roky: Ukaz Prezydenta Ukrayiny [«About the Concept of Combating Corruption 1998-2005»: Decree of the President of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/367/98/ed19980424/find?text=%CA%EE%F0%F3%EF%F6%B3%FF> [in

Ukrainian].

3. Pro borot'bu z koruptsiyeyu: Zakon Ukrayiny [«*About the fight against corruption*» : *Law of Ukraine*]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/356/95-%D0%B2%D1%80/ed20110101/find?text=%EA%EE%F0%F3%EF%F6%B3%BA%FE> [in Ukrainian].

4. Tsyvil'na konventsiya pro borot'bu z koruptsiyeyu: Konventsiya Rady Yevropy [«*Civil Convention for the Suppression of Corruption*» : *Council of Europe Convention*]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102/ed20050316/find?text=%CA%EE%F0%F3%EF%F6%B3%FF [in Ukrainian].

5. Standartni polozhennya ta umovy Yevropeys'koho banku rekonstruktsiyi ta rozvytku: Polozhennya Yevropeys'koho banku rekonstruktsiyi ta rozvytku [«*Civil European Bank for Reconstruction and Development standard terms and conditions*» : *The provisions of the European Bank for Reconstruction and Development*]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/985_001/ed19990201/find?text=%CA%EE%F0%F0%F3%EF%F6%E8%FF [in Ukrainian].

6. Osnovy zakonodavstva pro antykoruptsiynu polityku: Model'nyy zakon SND [«*Fundamentals of Anti-Corruption Policy Legislation*» : *Model law of the CIS*]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_944/ed20031115/find?text=%CA%EE%F0%F0%F3%EF%F6%E8%FF/ [in Ukrainian].

7. Pro zasady zapobihannya ta protydyi koruptsiyi: Zakon Ukrayiny [«*About the principles of preventing and combating corruption*» : *Law of Ukraine*]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1506-17/ed20110105/find?text=%CA%EE%F0%F3%EF%F6%B3%FF> [in Ukrainian].

8. Virus. Statyya z Vikipediyi [«*Virus*» : *Wikipedia article*]. Retrieved from <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D1%96%D1%80%D1%83%D1%81> [in Ukrainian].

9. Sable, B. (2017). *Biology. Handbook + tests*. Kamyanets'k-Podilskyi, Alphabet. Retrieved from <https://pidruchniki.com/77178/prirodovnavstvo/biologiya> [in Ukrainian].

10. Rasputenko, I. Koruptsiya yak systemna problema. Retrieved from <https://matrix-info.com/2017/04/23/koruptsiya-yak-systemna-problema> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 20.09.2019

УДК 34(3/9) «19»

DOI <https://doi.org/10.36550/2522-9230.2019.7.4>

Чернік Світлана Дмитрівна,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
та адміністративного права
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка,
e-mail: chernik_svitlana@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-3290-1797>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЦЕНЗУРИ В УКРАЇНСЬКИХ ГУБЕРНІЯХ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 60-х рр. ХІХ ст.

У статті проаналізовано основні нормативно-правові акти Російської імперії, які діяли на території українських губерній у 60-х рр. ХІХ ст. та регламентували діяльність цензурних органів державної влади. Особливу увагу приділено змінам у законодавстві, які започаткували суттєві зрушення у бік пом'якшення цензури. Метою дослідження стало вивчення нормативно-правих актів Російської імперії щодо цензури, які були прийняті у досліджуваний період, зокрема, укази імператора Олександра ІІ, «Тимчасові правила з цензури» 1862 р., «Тимчасові правила про цензуру та друк» 1865 р. та інші. Встановлено, що запровадження відомчої цензури імператорським указом «Про порядок цензурування творів та статей, які відносяться до предметів різних урядових місць та установ» від 23 січня 1858 р. негативно позначилося на видавничій справі, оскільки призначення довірених осіб від міністерств та відомств посилювало контроль за друкованими матеріалами. Доведено, що імператорський указ «Про перетворення цензурного управління та ліквідацію Канцелярії Міністра народної освіти» від 10 березня 1862 р. розподілив повноваження у галузі цензури між Міністерством народної освіти та Міністерством внутрішніх справ й посилив роль останнього. «Тимчасовими правилами з цензури» 1862 р. регулювалося питання змісту статей та творів, визначалися теми, висвітлення яких потрапило під заборону у періодичних виданнях. Здійснено аналіз статей «Тимчасових правил про цензуру та друк» 1865 р. Зокрема, досліджено структуру органів цензури та їх повноваження, перелік видів друкованих видань, що підлягали перевірці або звільнялися від неї, підстави притягнення до юридичної відповідальності за порушення